

Pr. Lucian-Mihăiță FILIP

**Dimensiunea mărturisitoare a credinței
– colindul creștin**

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2021

Cuprins

Cuvânt înainte	9
Lista abrevierilor	11
Introducere	15
Stadiul cercetării, noutatea temei, motivația, teza de cercetare și metodologia	16
Stadiul cercetării	16
Noutatea temei	20
Motivația	20
Teza de cercetare	21
Metodologia	22
Delimitări conceptuale	25
Prezentare lingvistică	25
Cadre de împărțire și clasificare ale colindului	28
Conceptul de „colind creștin”	29
Istoria colindului creștin	32
Formarea și evoluția colindului	33
Procesul de evoluție a colindului	33
Pecetluirea colindului cu termenul „ler”	38
Apogeul evoluției colindului creștin – „cântecul de stea”	42
O cronologie a datinii colindatului	46
Linia patristică de apariție a colindatului	48
Linia istorică de formare a colindatului	56
1. Mărturisirea credinței în Crez și colind	71
1.1 Aspecte ale mărturisirii învățaturii de credință prin Crez ...	72
1.2 Continuitate și plinire în Crez și colind	74
1.2.1 Învățătura despre Sfânta Treime	79
1.2.2 Aspecte eclesiologice reflectate în colind	111

1.2.3 Aspecte sacramentale reflectate în colind	114
1.2.4 Aspecte eshatologice reflectate în colind	122
2 Principiul misiologic al centralității lui Hristos reflectat în colind	137
2.1 Centralitatea lui Hristos ca principiu misiologic	140
2.2 Mărturisirea lui Hristos în colind	145
2.2.1 Hristos Domnul	145
2.2.2 Hristos Creatorul și Mântuitorul	151
2.3 Misiunea lui Hristos într-o lume căzută	157
2.3.1 Perioada premergătoare misiunii lui Hristos în lume	160
2.3.2 Începuturile misiunii lui Hristos într-o lume căzută	164
2.3.3 Desfășurarea misiunii lui Hristos în lumea căzută prin cele trei slujiri ale Sale	187
2.3.4 Dinamica dintre Cruce și Înviere	198
3 Colindul raportat la principiile misiologiei ortodoxe	213
3.1 Teologia treimică	213
3.1.1 Dumnezeu – Sfânta Treime	213
3.1.2 Viața treimică de comuniune	215
3.2 Dimensiunea pnevmatologică și sacramentală a misiunii Bisericii	218
3.2.1 Integrare prin îndumnezeire și incorporare prin sfințenie	220
3.2.2 Colindătorul ca teofor	222
3.3 Colindatul ca mijloc de continuare a misiunii Bisericii	225
3.4 Dimensiunea comunitară a misiunii ortodoxe	232
3.4.1 Simbolul „mesei comunionale”	235
3.4.2 Rugăciunea comunitară	240
3.5 Dimensiunea personală a misiunii Bisericii	243
3.5.1 Păcatele și faptele rele	246
3.5.2 Virtuțile și faptele bune	248

3.6 Contextualizarea, inculturația și împroprierea evenimentului Nașterii Domnului în colind	252
3.6.1 Împroprierea onomastică	258
3.6.2 Împroprierea geografică	260
3.6.3 Împroprierea populară	266
3.7 Dimensiunea ecumenică	270
3.7.1 Sărbătoarea Nașterii	272
3.7.2 Popoarele	274
4 Contextul misionar al datinii colindatului	277
4.1 Colindătorul și colindatul	278
4.1.1 Colindătorul	279
4.1.2 Colindatul	292
4.2 Timpul când se colindă	295
4.2.1 Timpul de pregătire	296
4.2.2 Timpul de oficiere	297
4.2.3 Timpul de bucurie	304
4.3 Locul unde se colindă	307
4.4 Acceptul gazdei	310
4.4.1 Primirea colindătorilor cu bucurie	311
4.4.2 Câștigarea acceptului gazdei	312
4.5 Răsplătirea colindătorilor	314
4.5.1 Darurile gazdei către colindători	317
4.5.2 Îndreptățirea colindătorilor de a primi răsplată	320
4.6 Autorul de colind creștin	323
5 Viziunea Bisericii Ortodoxe Române privind dimensiunea misionară a colindului	329
5.1 Contextul misionar al secolelor XX-XXI	330
5.1.1 Colindul – mărturie a Ortodoxiei românești în comunism	330

5.1.2	Pastoralele chiriarhale	339
5.1.3	Ierarhi cu preocupare pentru colind	341
5.1.4	Spre o definiție chiriarhală a colindului	342
5.2	Constante în activitatea misionară a	
	Bisericii Ortodoxe Române	347
5.2.1	Constanta hristologică	347
5.2.2	Constanta eclesiologică	358
5.2.3	Constanta eshatologică	369
5.2.4	Constanta soteriologică	370
5.2.5	Constanta antropologică	377
5.2.6	Constanta culturală	385
	Concluzii	399
	Bibliografie	403
	Izvoare	403
	Lucrări principale	405
	Dicționare, Enciclopedii, Manuale	415
	Lucrări secundare	416

Cuvânt înainte

Avem în față o lucrare bogată ca tematică și idei în peisajul misiologiei noastre actuale la care Pr. Lucian Filip s-a angajat temeinic și cu succes prin cercetarea prezentată, într-o sinteză bine structurată în care ne oferă o perspectivă de ansamblu a ceea ce reprezintă colindul creștin din punct de vedere misiologic. Autorul analizează critic și constructiv bibliografia și izvoarele, cu dețășarea intelectuală, dar și cu implicarea afectivă în dinamica datinii colindatului, în care se întâlnește geniul popular cu teologia ortodoxă, dovedind spirit analitic în abordarea tematicii, capacitate de sinteză, dar și cunoștințe interdisciplinare ce pot deschide perspective viabile de receptare și înțelegere corectă și obiectivă a ceea ce poate reprezenta colindul creștin pentru misiunea Bisericii la Sărbătoarea Nașterii Domnului.

În primul rând, lucrarea este o bună și binevenită cercetare și elaborare sintetică, atât în domeniul teologiei misionare ortodoxe românești, cât și a teologiei populare, cu focalizare pe colindul creștin, care îmbracă sărbătoarea Nașterii Domnului Iisus Hristos, un tablou ce încadrează elemente istorice pe care Autorul le ordonează armonios, dar și un mozaic pe care îl compune prin sortarea și alinierea temelor care guvernează mesajul colindului.

În al doilea rând, lucrarea constituie un real exercițiu de sinteză textuală și de cercetare documentară, pertinentă și temerară, asupra unei subiect foarte puțin studiat din punct de vedere teologic și aproape deloc abordat din perspectivă misiologică. Din vremuri de mult apuse Biserica a găsit de cuviință să împodobească sărbătoarea Nașterii Mântuitorului cu un element special.

În al treilea rând lucrarea aduce în prim plan dimensiunea mărturisitoare a credinței prin descrierea colindului ca instrument misionar de păstrare, apărare și transmitere a învățăturii de

credință, a colindatului ca mijloc misionar de mărturisire, apărare și împărtășire a lui Hristos, iar colindarea ca activitate misionară de vestire, actualizare și preamărare a Nașterii Fiului lui Dumnezeu.

Prin abordarea sa, realizează pentru misiologia ortodoxă românească un act lăudabil de ordonare și aliniere a elementelor teologice răsfirate în corpusul de colinde creștine al poporului român. Ordonarea acestora într-un mod sistematic ne conștientizează că în spatele unui colind și a unui colindător se află o taină menită să ne includă și să ne facă persoane participante real la taina Bisericii lui Hristos Cel născut în iesle, Cel lucrător într-o lume căzută, Cel care S-a jertfit pentru ea și Cel care ne-a înviat spiritual odată cu învierea Sa.

Autorul dă dovadă de originalitate în modul în care pune în valoare subiectul lucrării. În fiecare din capitolele lucrării încrușișează în mod inedit colindul cu câte un element teologic: Crezul niceo-constantinopolitan, principiile misiologiei ortodoxe, contextul misionar al datinii colindatului și pastoralele ierarhilor la sărbătoarea Nașterii. Originalitatea, în acest sens, și detaliul în care a realizat cercetarea sunt demne de apreciere.

Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Petraru
21.11.2021

Introducere

Le ascultăm an de an, din vremuri de mult apuse care astăzi mai trăiesc doar prin tezaurul pe care ni l-au lăsat din generație în generație. Le auzim cântate în casa noastră, în comunitatea din care facem parte, în zona geografică în care ne aflăm sau în locurile prin care trecem în drumul nostru. Le audiem atunci când suntem triști, dar și când suntem veseli, când suntem deznădăjduiți sau plini de speranță, când suntem apăsați de greutate sau ușurați de ele. Le fredonăm în sinea noastră atunci când suntem singuri, sau le cântăm cu toată ființa atunci când suntem împreună cu familia sau prietenii. Le performăm în familie, în comunitate sau în văzul tuturor. Ne mișcă spre o stare de nădejde, ne înconjoară într-o stare de har și ne umplu cu o stare de bucurie. Sunt colindele creștine pe care le ascultăm și le cântăm în fiecare an la sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

Contextul acestei lucrări este reprezentat de teologia populară a Nașterii Fiului lui Dumnezeu, un edificiu construit în cuvânt de români în jurul acestei sărbători. După cum afirma părintele Mihai Colibă, neamul românesc nu a construit în piatră pe cât a construit în cuvânt¹. Dacă în piatră nu a reușit întotdeauna să dăltuiască din cauza vitregiei vremurilor, în cuvânt, indiferent de vreme, și-a făurit cultura, spiritualitatea și credința. Și-a făurit un creștinism popular format din balade, cântece, colinde și poezii prin împletirea de elemente culturale, spirituale și de credință, pe care părintele Florin Bucescu îl definește drept „adoptarea și adaptarea percepțelor religioase și a relatărilor biblice la stilul arhaic al vieții din satul

¹ Pr. Mihai COLIBĂ, „Colindele românești - flori alese ale sufletului românesc”, în: Studii Teologice, XLII (1990), 5-6, p. 110.

românesc”². De aceea, colindul este considerat drept „una din cele mai vechi forme de manifestare a folclorului religios românesc”³.

Prin colind, teologia populară a hrănit pe omul simplu în seeta sa după cunoaștere. Neavând întotdeauna capacitatea livrescă necesară pentru a răspunde din cărți la întrebări și-a găsit răspuns în aceste creații folcloric-religioase. Astfel, dacă din punct de vedere istoric colindele pot fi studiate și evaluate în baza aspectelor filologice, cu atât mai mult este nevoie ca ele să fie valorificate și dintr-o perspectivă teologică⁴, fiind o mărturie privitoare la modul în care neamul românesc a receptat, înțeles și diseminat învățătura de credință creștină. Demersul din spatele acestei lucrări constă în scoaterea din straturile uitării a datinii colindatului și reșezarea în memoria colectivă a Bisericii a unor realități creștine adormite sau alunecate în straturile subconștientului cu șansa de a lua calea inferioară, cea a inconștientului⁵.

Stadiul cercetării, noutatea temei, motivația, teza de cercetare și metodologia

Stadiul cercetării

Căutând în literatura de specialitate descoperim că, la întâlnirea dintre teologia fundamentală și teologia populară, există o zonă foarte puțin examinată și cercetată. De aceea, nu întâmplător, între studiile ce vizează colindul cea mai mare pondere o au cele etnologice, urmând apoi cele filologice și, în cele din urmă, cele teologice. De exemplu, în secolul al XX-lea, atenția cercetătorilor

² Pr. Florin BUCESCU în prefața la Ovidiu TRIFAN, *Colindul în creația corală românească*, Editura Muzicală, București, 2010, p. xiv.

³ Pr. Nicolae NECULA, „Colindele în viața și spiritualitatea credincioșilor români”, în: *Glasul Bisericii*, XLVIII (1989), 6, p. 64.

⁴ Diac. Emilian CORNIȚESCU, „Caracterul peren al colindelor de crăciun”, în: *Studii Teologice*, XLII (1990), 5-6, p. 107.

⁵ Vezi și Tiberiu GRAUR, „Cuvânt înainte”, în: Maria BUCȘE, Simona MUNTEANU, *Colinda Crăciunului*, Editura Mediamira, Cluj Napoca, 1995, p. 5.

s-a aplecat preponderent către caracteristicile lingvistice, muzicale și folclorice ale colindului, lăsând aria teologică neacoperită⁶. Astfel, o bună parte de timp, cercetarea a fost orientată spre căutarea originilor arhaice și precreștine ale colindului, ignorându-i istoria sa creștină, istorie care s-a scurs sub influența directă a misiunii Bisericii⁷. Deși sunt și acestea importante, din păcate, studiile de folclor și etnografie se rezumă la a considera colindul o datină și o cântare străveche, o simplă dovadă a legăturii românilor cu lumea romană⁸. Fără a lua în discuție caracterul său de mărturie a Cuvântului, colindul este redus la a fi un fenomen strict uman, intervenția divină fiind considerată o simplă iluzie, iar datina un act magic sau vrăjitoresc.

O posibilă explicație pentru această situație este tendința impusă de regimul comunist cercetării academice, aceea de a se depărta de aspectul duhovnicesc și teologic și a se îndrepta către cel social și teluric, fapt care a dus la apariția a numeroase studii etnologice și filologice, deși cercetătorii mărturiseau că doar acestea nu sunt suficiente pentru o cercetare completă. Referindu-se la domeniul teologic, la începutul secolului XX, Petru Caraman conștientiza că în colind se întâlnesc chestiuni care aparțin altor domenii decât cel etnografic⁹. Din păcate, în mare parte, etnologia continuă

⁶ Fapt semnalat și de Sabina ISPAS, Aura VĂCEANU, Rodica ZANE, Dan Octavian CEPRAGA, părintele Ilie MOLDOVAN. Sabina ISPAS, *O taină încifrată într-un text de colind sau o reconsiderare pe temeuri autentice a viziunii etnologice asupra colindei românești*, <http://spiritromanesc.go.roSabina%20Ispas.html> (accesat pe 01.06.2018). Pr. Petru Rezuș stabilește că răspândirea credințelor populare în colinde și cântece de stea este o realitate și cere o cercetare analitică și apoi o sintetizare a lor; vezi Pr. Prof. Petru REZUȘ, „Folclorul religios și importanța lui pentru înțelegerea evlaviei credincioșilor ortodocși”, în: *Glasul Bisericii*, XXIX (1970), 11-12, p. 1144.

⁷ Dan Octavian CEPRAGA, *Graiurile Domnului: Colinda tradițională creștină*, Editura Clusium, Cluj, 1995, p. 15.

⁸ Fapt semnalat și de Pr. Prof. Ilie MOLDOVAN, Prof. Vasile BEBEȘULEA STERP, *Ecouri liturgice din etnogeneza românilor*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2006, p. 11. Alexandru Dan STREZA, *Sărbătoarea Nașterii Domnului originea apostolică, evoluția și importanța ei în cadrul anului liturgic*, Andreiana, Sibiu, 2011, p. 380.

⁹ Petru CARAMAN, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, Minerva, București, 1983, p. 5.

și astăzi să analizeze și să scoată la lumină elementele precreștine existente în colind, lăsând deoparte ceea ce ar avea să ne spună analizele desfășurate într-o cheie creștină.

Cu toate acestea, există unele studii teologice care tratează conținutul, caracterul și importanța colindului pentru poporul român. Între teologii și cercetătorii cu o aplecare teologică asupra colindului amintim pe: PF Daniel Ciobotea, în mod tangențial părintele Dumitru Stăniloae, părintele Alexe Gheorghe, părintele Nicolae Necula, părintele Florentin Loghinoiaia (cu o lucrare de doctorat în filologie pe această temă), părintele Dumitru Moca, părintele Alexandru Dan Streza, părintele Ion Băjău, părintele Nicolae Cănanău, Dan Octavian Cepraga, C. A. Rosetti, Aura Văceanu, Sabina Ispas și Ioana Gabriela Griga¹⁰. La nivel internațional, în literatura de

¹⁰ PF Daniel CIOBOTEA, *Comori ale ortodoxiei*, Editura Trinitas, Iași, 2007; Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Elion, București, 2004; Gheorghe ALEXE, „Colindele românești, comori de spiritualitate creștină”, în: *Glasul Bisericii*, XII (1953), 12; Gheorghe ALEXE, „Duhul creștin al colindelor românești”, în *Glasul Bisericii*, XV (1956), 12; Gheorghe ALEXE, „Idei dogmatice în colinde”, în *Studii Teologice*, II (1950), 9-10; Gheorghe ALEXE, „Legătura între om și firea înconjurătoare în colindele românești”, în: *Mitropolia Olteniei*, VIII (1956), 4-5; Gheorghe ALEXE, „Maica Domnului în colindele religioase românești”, în: *Studii Teologice*, SN, V (1953), 9-10; Gheorghe ALEXE, „Sfântul Vasile cel Mare în colindele religioase românești”, în: *Studii Teologice*, XI (1959), 1; Pr. Nicolae NECULA, „Colindele în viața și spiritualitatea credincioșilor români”, în: *Glasul Bisericii*, XLVIII (1989), 6; Pr. Florentin LOGHINOIAIA, *Colinda creștină între învoățătura Bisericii și tradiția populară*, Teză de doctorat, Iași, 2005; Pr. Dumitru MOCA, „Tradiția colindelor religioase de Nașterea Domnului și cultul creștin (I)”, în: *Altarul Banatului*, SN, X (1999), 10-12; Dumitru MOCA, „Tradiția colindelor religioase de Nașterea Domnului și cultul creștin (II)”, în: *Teologia*, IV (2000), 1; Alexandru Dan STREZA, „The Religious Carol in Transylvania – Function and Symbol”, în: *Review of Ecumenical Studies*, vol. VIII, (2016), 1; Alexandru Dan STREZA, „The Religious Carol – from «Calendae» to «Colinda»”, în: *Bulletin of the Transilvania University of Brașov*, Supplement Series VIII: Performing Arts, vol. IX, (LVIII 2016); Alexandru Dan STREZA, *Sărbătoarea Nașterii Domnului originea apostolică, evoluția și importanța ei în cadrul anului liturgic*, Andreiana, Sibiu, 2011; Pr. Ion BĂJĂU, „Colindele de Crăciun – o predică vie a credinței noastre ortodoxe”, în: *Mitropolia Olteniei*, L (1998), 1-6; Pr. Nicolae CĂNĂNĂU, „Adevăruri de credință în colindele dobrogene”, în: *Glasul Bisericii*, XLI (1982), 1-3; Pr. Nicolae CĂNĂNĂU,

specialitate, se diferențiază între colind și cântec de Crăciun, cel din urmă fiind încărcat de bogăția teologiei Nașterii Domnului, iar cel din urmă de feeria sărbătorilor de iarnă¹¹. Însă, ceea ce rămâne încă nediscutată este dimensiunea misionară a colindului și anume rolul avut de colind în misiunea Bisericii, acela de păstrare, transmitere și apărare a învățaturii de credință, de vestire, actualizare și preamărare a Nașterii Fiului lui Dumnezeu și de mărturisire, adorare și împărtășire a lui Hristos. Din acest punct de vedere, dimensiunea misionară a colindului rămâne un subiect neglijat.

„Semnificația și valoarea colindelor de Crăciun”, în: *Glasul Bisericii*, 1984 (XLIII), 10-12; Dan Octavian CEPRAGA, *Graiurile Domnului: Colinda tradițională creștină*, Editura Clusium, Cluj, 1995; C. A. ROSETTI, „Colindele religioase la Români”, în: *Analele A.R., Memoriile Secțiunii Literare*, Tom XL, 1920; Aura VĂCEANU, *Elemente mitice precreștine și creștine în colinda românească*, Editura Etnologică, București, 2016; Sabina ISPAS, „«Rîu de vin și altu de mir și altu apă limpejoară» – o taină încifrată într-un text de colind”, în: *Imagini și permanențe în etnologia românească*, Chișinău, 1992; Sabina ISPAS, „Colindatul în cadrul culturii tradiționale românești”, în: *Tabor*, (2010), 9; Sabina ISPAS, *Colindatul Tradițional Românesc, Sens și Simbol*, Colecția Mythos, Saeculum Vizual, București, 2007; Sabina ISPAS, *Flori dalbe de măr: din poezia obiceiturilor de iarnă*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987; Sabina ISPAS, O taină încifrată într-un text de colind sau o reconsiderare pe temeuri autentice a viziunii etnologice asupra colindei românești, <http://spiritromanesc.go.roSabina%20Ispas.html> (accesat pe 23.02.2017); Ioana-Gabriela GRIGA, „Imaginea Fecioarei Maria în colinda românească”, în: *Credința și credințele românilor*, Avram Cristea și Jan Nicolae (eds.), Reîntregirea, Alba Iulia, 2011.

¹¹ John J. ZEE, *The relationship of the carol, the processional, and the rhymed office of the Nativity cycle as influenced by the Mendicant Orders in the Late Middle Ages in England*, Teză de doctorat, Washington, 1997; Percy DEARMER, Vaughan WILLIAMS, Martin SHAW, *The Oxford Book of Carols*, OUP, London, 1950; Duncan EDMONDSTOUNE, *The Story of the Carol*, The Walter Scott Publishing, London, 1911; Richard Leighton GREENE, ed., *The Early English Carols*, OUP, London, 1935; Hannah Sophia HARVESTER, *Why these songs of happy cheer Contemporary Christmas carolling as alternative practice*, Chapel Hill, 2010; William Henry HUSK, *Songs of the Nativity; Being Christmas Carols, ancient and modern*, John Camdem Hotten, London, 1884; S. DELMOND, Les „Noels aux Antilles”, în: *Revue de Musicologie*, XVIII (1937), 62; J. A. WESTRUP, „Nicolas Saboly and His «Noëls Provençaux»”, în: *Music & Letters*, XXI (1940), 1.

Noutatea temei

Noutatea temei este dată, în primul rând, de cursul pe care lucrarea o urmează în examinarea colindului ca instrument, activitate și mijloc misionar, prezentând implicațiile misionare pe care colindul le-a avut în istoria creștinismului român, și în al doilea rând, de perspectiva din care privește colindul. Din punct de vedere al conținutului, lucrarea prezintă pentru prima dată colindul creștin și datina colindatului în raport cu temele și principiile mișologiei. Niciuna din lucrările academice amintite anterior nu a prezentat: principiile misionare regăsite în colind, similaritatea semantică existentă între colind și simbolul de credință niceo-constantinopolitan, receptarea de către Biserica Ortodoxă Română a colindului în secolele XX și XXI și clasificarea contextului de desfășurare a datinii drept unul misionar.

Din punct de vedere metodologic, lucrarea se desprinde de abordarea etnografică deoarece nu îmbrățișează premisa conform căreia colindatul este o datină ca oricare alta, asemenea „Plugușorului”, „Ursului”, „Vișlaimului”, „Sorcovei” sau a oricărui element dramatic din datinile de Crăciun, ci urmează premisa conform căreia colindatul este o formă de comunicare în care se mărturisește un mesaj creștin, un eveniment mântuitor și o Persoană. Îndepărtarea de principiile etnografice este motivată de faptul că etnografiei nu-i putem atribui cadre de evaluare pe care nu le are, precum cel de a evalua taina credinței, specifică colindului creștin.

Motivația

Lucrarea apare ca reacție la atitudinea ofensatoare a societății de astăzi față de morală, teologie și cumiștenia pământului, a locului și a duhului românesc. Se poate observa deja de câțiva ani cum se formează o tensiune între comorile noastre spirituale autohtone și ceea ce primim prin import, care a dus la dispariția colindului autohton prin încetarea obiceiului în mai multe zone ale

țării după ce, secole de-a rândul, a fost un mijloc de trăire și mărturisire a credinței în Întruparea și Nașterea Fiului lui Dumnezeu. Iar dacă datina nu a dispărut de peste tot, preceptele credinței creștine transmise prin colind au devenit ignorate iar acțiunea de a colinda a ajuns să fie practică în mod formal.

Un alt motiv important în alegerea temei au fost afirmațiile făcute în cercetarea internațională care au subliniat valoarea și frumusețea datinii colindatului: „materialul românesc este cea mai bogată sursă pentru acest important obicei popular al satelor europene de răsărit”¹². Aceasta face ca cercetarea să aibă ca punct de plecare tocmai acest material românesc al colindului, atât de bogat în semnificații și accente. Cred că este de folos ca în lumea academică teologică să pătrundă și înțelepciunea populară pentru a nu sfârși într-o teologie abstractă și lipsită de conținut autohton. Colindul creștin este elementul care poate facilita pătrunderea înțelepciunii și frumuseții populare în contextul academic, deoarece, la sărbătoarea Nașterii Domnului, la colind să adună atât creștinul simplu cât și cel academic pentru a-și trăi viața și a crește în Hristos.

Ceea ce se cere în cazul de față este redescoperirea dimensiunii misionare și practice a colindului și ceea ce acesta are de învățat pe creștin prin mesajul transmis, prin stabilirea nivelului de concordanță care există între învățătura de credință mărturisită de colind și cea mărturisită de Biserica Ortodoxă.

Teza de cercetare

Teza de cercetare de la care această lucrare pornește este exprimată în următoare formă: „Care sunt argumentele, factorii și aspectele pentru care colindul religios poate fi considerat ca

¹² „Bela BARTOK, *Rumanian Folk Music. Carols and Christmas Songs (Colinde)*, Benjamin Suchoff (ed.), The Hague Martinus Nijhoff, 1975, p. xxxviii și 2. Deși ar fi dorit să mai fie și altele, Constantin Noica a apreciat cele trei cuvinte: „dor”, „doină”, „colind”, pentru care s-a primit acordul de la UNESCO în vederea participării la redactarea unui dicționar internațional de termeni literari; vezi Emilia GULICIUC, „Constantin Noica și puterile limbajului”, în: *Revista Română de Semio-Logică*, (2002), 3-4, p. 74. Tot UNESCO, în 2013, a inclus colindatul în lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial.

având o dimensiune misionară?”. Pentru a răspunde acestei întrebări, demersul va fi unul bazat pe explorare și evaluare. Lucrarea va urmări să descrie conținutul teologic prezent în colind, să evalueze colindul ca instrument, mijloc și activitate misionară, și să stabilească măsura în care colindul poate fi plasat în sfera misionară. Cele trei elemente componente esențiale pe care conținutul Ortodoxiei îl presupune sunt: 1) Mărturisirea credinței, 2) Expri-marea sau manifestarea credinței și 3) Trăirea sau actualizarea credinței. Astfel, lucrarea are în vedere relația dintre textul de colind și Teologie în perspectivă misiologică.

Metodologia

Strategia de cercetare pe care această lucrare o urmează este una teologică, iar abordarea este calitativă, pornind de la evaluarea și prezentarea datelor existente pe marginea subiectului și continuând cu cercetarea colindului raportat la cinci aspecte misiologice. Metoda de colectare și evaluare a datelor a fost analiza textuală inductivă¹³: versurile cu conținut creștin au fost adunate, apoi au fost comparate și clasificate conform trăsăturilor comune, apoi temele, motivele și simbolurile care s-au generalizat au fost folosite ca principiu codificator și, în final, au fost testate într-un context teologic misionar.

Fiind un studiu pe text, metoda la care se recurge frecvent în analiza textelor este cea comparativă¹⁴. Aceasta servește la stabilirea mesajului teologic atunci când acesta nu este clar în mod direct și la verificare ipotezelor. Între comparația convergentă și cea contrastivă, cea mai mare pondere o are cea convergentă. Compararea se aplică între textul de colind și texte precum: o versiune similară de colind,

¹³ Analiza inductivă presupune adunarea datelor fără niciun criteriu de clasificare; analizarea, compararea și clasificarea fără nici o ipoteză; generalizarea în mod inductiv în teme, motive și simboluri și testarea într-un alt context. Vezi M. AGABRIAN, *Cercetarea calitativă a socialului: design și performare*, Institutul European, Iași, 2004, p. 28.

¹⁴ Jerzy TOPOLSKI, *Metodologia istoriei*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 322-325.

Sfânta Scriptură, simbolul de credință niceo-constantinopolitan, texte patristice și lucrări de specialitate din domeniul teologiei misi-onare, dogmatice, omiletice, pastorale și liturgice. Pentru a asigura relevanța comparațiilor am recurs doar la textele care prezentau suficiente trăsături comune.

Argumentația este una interdisciplinară, cercetarea desfășurându-se ținând cont de mai multe tipuri de materiale. La bază stau izvoarele reprezentate de colecțiile și antologiile de colinde, apoi lucrările de specialitate în domeniul misiologiei, teologiei și folclorului și, în final, studiile de specialitate. Fără a se referi exclusiv la folclor, lucrarea face trimiteri la etnografie și la teologia populară. Cu excepția secțiunilor din capitolul introductiv și a referințelor ce se impun a fi făcute în cuprinsul celorlalte capitole, nu mai există altele în care colindul creștin să fie discutat în raport cu cel fără conținut creștin.

Teza va avea în vedere un corpus de colinde în care se găsesc, fie în mod direct, fie prin referințe indirecte, elemente religioase. Interpretările colindelor sunt făcute în contextul teologiei simbolice unde simbolul este o reprezentare purtătoare de taină sau un mijloc de contact cu realitatea ascunsă și nevăzută pe care o reprezintă¹⁵. În cazul reflecțiilor personale, mă voi ghida după concepția părintelui Dumitru Stăniloae, care spune că reflexia teologică personală nu trebuie să fie animată cu orice preț de dorința de originalitate, ci de a explica ceea ce este moștenirea comună și cum slujește ea mântuirii credincioșilor Bisericii din aceste vremuri¹⁶.

Lucrarea recuperează o dimensiune-mozaic a colindului. Un criteriu de selecție al colindelor religioase a fost vechimea lor în cadrul colecțiilor. Mi-am îndreptat atenția în primul rând spre cele mai vechi colecții de colinde și numai în al doilea rând m-am concentrat pe cântecele de stea, care sunt considerate de sorginte mai nouă și cu un statut inferior colindelor din punct de vedere etnografic.

¹⁵ Pr. Ion BRIA, *Credința pe care o mărturisim*, EIBMBOR, București, 1987, p. 205.

¹⁶ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, București, 1978, p. 71.

Limitările tezei sunt următoarele. Din cauza restricțiilor de timp, de spațiu și de materiale, nu tratez colindul în toată dimensiunea lui, cuprinzând colindul profan sau dimensiunea dramatică a colindării, ci doar colindul creștin care se întâlnește performat la sărbătoarea Nașterii Domnului Iisus Hristos. Teza nu urmărește o diferențiere confesională între învățătura de credință ortodoxă și cea romano-catolică sau protestantă, urmărindu-se un punct de vedere creștin cu orientare ortodoxă, în care și celelalte confesiuni creștine putându-se regăsi. Selecția textelor analizate s-a făcut conform taxonomiei etnologice care diferențiază între colind religios și cântec de stea. Astfel, lucrarea se axează preponderent pe colindul creștin și foarte puțin pe cântecul de stea. Motivul este vârsta mai mare a colindului religios în comparație cu cântecul stea.

Din teza de cercetare propusă anterior rezultă trei teme principale asupra cărora mă voi întoarce frecvent în cuprinsul lucrării, constând din concepte misiologice teoretice. Tema A este colindul ca instrument misionar de păstrare, transmitere și apărare a învățăturii de credință. Tema B consideră acțiunea de a colinda ca mijloc misionar de mărturisire, adorare și împărtășire a lui Hristos. Iar tema C cuprinde datina colindatului în complexitatea ei ca activitate misionară de vestire, actualizare și preamărire a Nașterii Fiului lui Dumnezeu.

Capitolul introductiv, pe lângă elementele tehnice ale tezei, expune o perspectivă nuanțată privind apariția colindului creștin fără a sfârși într-o argumentație a ipotezei profane sau a celei creștine. Capitolul ține în balanță colindul profan și cel creștin, textele în care au apărut și drumul parcurs de cel din urmă în istorie. În capitolul I, m-am folosit de articolele simbolului de credință niceo-constantinopolitan pentru a sorta versurile de colind în funcție de aspectele credinței mărturisite. În capitolele II și III, colindul a fost raportat la principiile misiologiei ortodoxe așa cum sunt ele formulate de părintele profesor Gheorghe Petraru¹⁷. Pentru capitolul al IV-lea am căutat în scrisorile pastorale disponibile în format

¹⁷ Pr. Gheorghe PETRARU, *Misiologie Ortodoxă: I. Revelația divină și misiunea Bisericii*, Editura Panfilus, Iași, 2002, pp. 170-185.

tipărit și electronic din secolele XX și XXI toate referințele ierarhilor la colind și am sintetizat o imagine a modului în care Biserica Ortodoxă Română s-a folosit de colind în mărturisirea credinței. În ultimul capitol, am sistematizat aspectele contextuale ale datinii colindatului pentru a demonstra că datina acționează într-un context misionar creștin.

Delimitări conceptuale

Această secțiune a capitolului introductiv urmărește să prezinte locul ocupat de colindul creștin în cercetarea academică și raportul dintre etnologie și teologie în cazul acestuia. Delimitarea conceptului de colind creștin în cadrul teologiei de tipul „teologie popularizată”¹⁸ este necesară pentru clasificarea și evaluarea sa ulterioară ca dimensiune mărturisitoare a credinței deoarece folclorul este o adevărată enciclopedie poetică a vieții populare care inventariază vibrația oamenilor uneori cu glas de bucurie, alteori cu glas de tristețe¹⁹.

Prezentare lingvistică

Din punct de vedere etimologic, termenul „colind” are o situație încă incertă²⁰.

O primă teorie propune ca sursă termenul latin *calendae*, din verbul *cale*, -are, care înseamnă „a chema” și care a dat în română

¹⁸ Diac. Ion BOȘTENARU, „Muzică și cult în Biserica ortodoxă”, în: *Studii Teologice*, XIII (1961), 1-2, București, p. 114. Idee regăsită și la Gheorghe Alexe prin sintagma „folclor religios românesc”; vezi Gheorghe ALEXE, „Idei dogmatice în colinde”, în *Studii Teologice*, II (1950), 9-10, p. 597.

¹⁹ Pr. Gabriel POPESCU, „Colindița”, în: *Mitropolia Olteniei*, XVIII (1966), 11-12, p. 997.

²⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția din 2009, prezintă atât forma substantivală neutră „colind – colinde” cât și pe cea feminină „colindă – colinde”, ambele forme fiind acceptate. Pentru a nu se confunda forma verbală „colinda” (indicativ, imperfect, III sg.) cu cea substantivală „colinda” (feminin, singular, articulată hotărât), am apelat la forma de substantiv neutru „colind”.